

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ทรัพยากรมนุษย์เป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชนชาติ ทุกชาติทุกภาษาที่ต้องการความเจริญก้าวหน้า จึงชวนขวายเป็นวิธีการต่างๆ ในการจัดการศึกษา ตลอดจนให้ความรู้แก่บิดามารดาเพื่อมุ่งพัฒนาปัญญาของบุคคล ในปี 2526 การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983) ได้เสนอแนวคิดใหม่ในหนังสือชื่อ “ขอบเขตของจิต” (Frames of Mind) ว่า ความฉลาด หรือ เขาวนปัญญาของมนุษย์มีอย่างน้อย 7 ด้าน และเรียกชื่อว่า “ทฤษฎีพหุปัญญา” (Multiple intelligent Theory) โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) คนทุกคนมีปัญญาทั้ง 7 ด้าน แต่เด่นด้อยต่างกัน
- 2) คนทุกคนสามารถพัฒนาปัญญาให้สูงขึ้นถึงระดับใช้การได้
- 3) ปัญญาในด้านต่างๆ ทำงานช่วยกันในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง
- 4) ปัญญาแต่ละด้านจะมีการแสดงออกได้หลากหลาย

ในปี พ.ศ. 2543 การ์ดเนอร์ได้เพิ่มเขาวนปัญญาด้านที่ 8 คือ พหุปัญญาด้านธรรมชาติ รวมเป็นปัญญาทั้งสิ้น 8 ด้าน ได้แก่ ด้านภาษา ด้านตรรกะ - คณิตศาสตร์ ด้านดนตรี ด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย ด้านมิติสัมพันธ์กับผู้อื่น และด้านธรรมชาติ

การพัฒนาปัญญาด้านต่างๆ จะเกิดขึ้นแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งใดมากหรือน้อยประกอบด้วย ปัญญาที่บุคคลมีหรือได้รับ 3 ด้าน ดังนี้ (อารี สัททหวิ, 2540)

- 1) สถานการณ์ทางชีววิทยา ได้แก่ กรรมพันธุ์ การได้รับอุบัติเหตุทางสมอง
- 2) ประวัติชีวิตของแต่ละบุคคล อันได้แก่ ประสบการณ์ที่ดีกับพ่อแม่ ครูผู้สอน เพื่อน ซึ่งเป็นประสบการณ์ช่วยพัฒนาปัญญาหรือการทำให้การพัฒนาปัญญาชะงักงัน
- 3) พื้นฐานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตลอดช่วงเวลาและสถานที่เกิดขณะเจริญเติบโตจะมี ส่วนช่วยการส่งเสริมปัญญาบางด้านหรือไม่ส่งเสริมบางด้าน

กระบวนการสำคัญในการพัฒนาเขาวนปัญญา คือ ประสบการณ์ที่ฝึกและประสบการณ์การบ่ม ทอน ประสบการณ์แรกจะเป็นประสบการณ์ที่ปลูกฝังปัญญาที่มีอยู่ให้พัฒนาจนถึงขั้นสูงสุด ในทางตรงกันข้ามประสบการณ์หลังจะคัดกรองการพัฒนาของปัญญา ซึ่งได้แก่

- 1) การมีอุปการณ์เหมาะสมหรือมีครูดี
- 2) องค์กรประกอบทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
- 3) องค์กรประกอบทางด้านภูมิศาสตร์
- 4) องค์กรประกอบทางครอบครัว
- 5) องค์กรประกอบทางด้านสถานการณ์

ด้วยความสำคัญของเรื่องปัญญาหรือความฉลาดของมนุษย์ที่ควรจะมีได้ จึงทำการค้นหาว่าจะมีได้มากน้อยเพียงใด และเด่นด้อยด้านใด จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องควรได้ตระหนักสำรวจและรับรู้ถึงศักยภาพพหุปัญญาว่านักเรียนหรือนุตร – ธิดาของตนเป็นอย่างไร เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการจัดสภาพแวดล้อม จัดอุปกรณ์ที่ช่วยพัฒนา ตลอดจนการจัดสิ่งบั้นตอนจัดขบวนการพัฒนาศักยภาพพหุปัญญา ต้นต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

จากข้อเท็จจริงที่เป็นผลการวิจัยและปรากฏการณ์ของบุคคลหลายๆฝ่าย ได้ปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับเมื่อต้นปี พ.ศ. 2546 ว่า ปัจจุบันเด็กไทยมีเขาวนปัญญาต่ำลงและจากการออกอากาศวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในรายการ “ นายกศคุณกับประชาชน ” ในวันที่เสาร์ที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2546 ช่วงเวลา 8.00 – 8.45 น. พล.ท.น พต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้อ้างข้อมูลเกี่ยวกับเด็กไทยว่ามีเขาวนปัญญาต่ำลง และรัฐบาลกำลังหาแนวทางให้ทางหน่วยงานจาก 3 กระทรวงที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงสาธารณสุข (ปัญหาพันธุกรรม สุขภาพ และการอบรมเลี้ยงดู) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ปัญหาด้านการจัดการศึกษาและการใช้สื่อและกระทรวงศึกษาธิการ) ได้ร่วมมือกันศึกษาหาสาเหตุที่เกี่ยวข้องแก้ไข และพัฒนาเขาวนปัญญาของเด็กไทยให้สูงขึ้น พร้อมทั้งจะเป็นประชากรที่มีคุณภาพของประเทศ

หน่วยสังคมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเด็กในวัยเรียนที่สุด คือ ครอบครัวสังคมซึ่งเป็นชุมชนในท้องถิ่นจะเป็นแหล่งเบื้องต้นที่จะอุปถัมภ์ กล่อมเกลา ให้เด็กได้รับการส่งเสริม ให้มีการพัฒนาการทางด้านเขาวนปัญญาได้เต็มศักยภาพที่ควรจะเป็นของตน เช่น ครอบครัวควรรู้ว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในบ้าน เช่น ของเล่น หนังสือ รายการทางโทรทัศน์และวิทยุ เป็นต้นควรมีสภาพที่เอื้อต่อปัญญาอย่างไร โรงเรียนควรมีสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ห้องสมุด สนามกีฬา อุปกรณ์เสริมทักษะ หรือ กิจกรรมส่งเสริมปัญญา ควรจัดให้เด็กอย่างไร ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อสถาบันการศึกษาสูงสุด คือ มหาวิทยาลัยซึ่งมีผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทางทฤษฎีและการปฏิบัติตลอดจนมีนักวิจัยที่มีความสามารถในการศึกษาวิจัยและพัฒนา ได้เสนอให้ความร่วมมือแบบไตรภาคี ระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียนและชุมชน ร่วมมือกันสร้างระบบศักยภาพทางพหุปัญญาที่มีประสิทธิภาพขึ้นในชุมชน การร่วมมือกันอย่างมีส่วนร่วม (Collaborative Partnership) ด้วยลักษณะที่เกื้อกูลต่อกัน และเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่ชุมชน จะเกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ตามวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและทฤษฎีสากล จนสามารถสร้างระบบพัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชนได้นั้น คือการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาตามอัครยาศัยให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นต้นแบบของกระบวนการร่วมมือแบบไตรภาคี อันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ย่อมก่อประโยชน์และเป็นแนวทางให้จังหวัดหรือภูมิภาคอื่นๆ นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ ต่อไป

งานวิจัยนี้สนใจจะศึกษาและพัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชนที่อยู่ในวัยเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางกรู – คิด (Cognitive Developments) ตามหลักพัฒนาการของเพียเจท์ ถึงขั้นรับรู้ได้ทางด้านรูปธรรมต่อเนื่องกับการรับรู้ทางด้านนามธรรมจึงเป็นวัยที่เหมาะสม

กับการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของศักยภาพพหุปัญญาสำหรับพหุปัญญาที่งานวิจัยนี้สนใจศึกษา จะเน้นศึกษาพหุปัญญาหลัก 6 ด้าน โดยพหุปัญญาสองด้านแรกเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ (Learning Ability) ของมนุษย์ คือ ด้านภาษา ด้านตรรกะ-คณิตศาสตร์ อีกสองด้านเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความถนัดทางการเรียนรู้สู่อาชีพ (Aptitude Ability) คือ ด้านมิติสัมพันธ์และความเข้าใจธรรมชาติ ส่วนพหุปัญญาอีกสองด้านเป็นเครื่องมือหลักในการมีทักษะชีวิตเพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและบรรลุเป้าหมายคือพหุปัญญาด้านสังคม (Social Intelligence) ได้แก่ ด้านความเข้าใจตนเอง และ ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น การเพิ่มพูนปัญญามีส่วนสำคัญทำให้ชาวอนารมย์ของบุคคลนั้นๆเพิ่มขึ้นด้วย (Mayer and Salovey, 1997; อ้างถึงในคมเพชร จัตรศุกกุล และ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2544) นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยออกมามากมายที่สนับสนุนว่า การมีศักยภาพพหุปัญญาที่สูงจะมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาต่างๆ ได้ดีขึ้น เช่น เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น ปฏิบัติการงาน ได้มีคุณภาพชิ้นงานได้เสร็จมากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ (Goldman, 1998 ; Graver, 2000 ; Lesslie & Koutsopanagos, 2000; Goodnough, 2001 ; และศุภลักษณ์ สร้างนานอก, 2544) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องใช้ระยะเวลา 1 ปี ในช่วงแรกจะเป็นการศึกษาบริบท และสภาพศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชน ส่วนช่วงที่สองจะเป็นการสร้างระบบการพัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชน และการศึกษากระบวนการร่วมมือส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาระหว่าง 2 องค์กรหลัก คือ มหาวิทยาลัยและโรงเรียน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษาบริบทของครอบครัว และ โรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาของเด็ก
- 2.2 พัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย
- 2.3 สร้างระบบการพัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชนตามอรรถาสัย

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 บริบทด้านพหุปัญญาเด็กในชุมชน หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งเสริมหรือบั่นทอนพหุปัญญาของเด็ก ได้แก่ บริบทของครอบครัว และบริบทของโรงเรียน

3.2 กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย คือ นักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 3 โดยเลือกโรงเรียนในเขตอำเภอหนองสองห้อง ด้วยมีพื้นที่ห่างไกลจากตัวเมืองจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 60-70 กิโลเมตร ให้เป็นตัวแทนที่มีเด็กในชุมชนท้องถิ่น (Children in Local Community) บุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัยในลักษณะไตรภาคี ประกอบด้วย (1) จากมหาวิทยาลัย คือ อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยและทฤษฎีพหุปัญญา จำนวน 2 คน และอาจารย์จากโรงเรียนสาธิต มอดินแดง คณะศึกษาศาสตร์ จำนวน 1 คน ผู้มีความชำนาญด้านการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา (2) จากโรงเรียน คือ คณะครูจาก 7

โรงเรียนในเขตอำเภอหนองสองห้อง และนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 3,4 และ 5 และ (3) จากชุมชน คือ พ่อแม่ หรือผู้ปกครองของนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ โรงเรียนที่สังกัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษา 5 จังหวัดขอนแก่น เป็นโรงเรียนขนาดกลาง 3 โรงเรียน และ โรงเรียนขนาดเล็ก 4 โรงเรียน รวมเป็น 7 โรงเรียน และโรงเรียนเป้าหมายในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพพหุปัญญา 1 โรงเรียนซึ่งเกิดจากการอาสา

3.4 ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง / กลุ่มเป้าหมาย

- 1) โรงเรียน 7 โรงเรียน
- 2) คณะครูผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำนวน 28 คน และผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 42 คน จาก 7 โรงเรียน
- 3) นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 244 คน เพื่อศึกษาบริบทของโรงเรียน และครอบครัว
- 4) ครูผู้สอนที่เข้าร่วมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโรงเรียนละ 6 คน จำนวน 42 คน
- 5) คณะครูซึ่งเป็นผู้ดำเนินการ ณ ศูนย์พัฒนาศักยภาพพหุปัญญาจำนวน 6 คน ในโรงเรียนหนองคลองคอนแดง จำนวนชั้นละ 8 คน รวม 24 คน

3.5 ขอบเขตด้านเนื้อหา

พหุปัญญาที่ใช้ในการศึกษาและพัฒนา ตามแนวคิดของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ 6 ด้าน มีดังนี้

- 1) ด้านภาษา
- 2) ด้านตรรกะ – คณิตศาสตร์ / คณิตศาสตร์ – ด้านตรรกะ
- 3) ด้านมิติสัมพันธ์
- 4) ด้านเข้าใจธรรมชาติ
- 5) ด้านเข้าใจตนเอง
- 6) ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น / มนุษย์สัมพันธ์

4. คำนิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 ศักยภาพพหุปัญญา (Multiple Intelligence) 6 ด้าน คือ ด้านภาษาและด้านตรรกะคณิตศาสตร์ เป็นปัญญาหลักที่ส่งเสริมความสามารถในการเรียน อีกสองด้าน คือ ด้านมิติสัมพันธ์ และด้านเข้าใจธรรมชาติ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความถนัดทางการเรียนรู้อาชีพ (Aptitude Ability) รวมทั้งด้านความเข้าใจตนเองและด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นเชาวน์ปัญญาทางสังคม (Social Intelligence) ที่ส่งเสริมให้มีทักษะชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและมีกัลยาณมิตร

4.2 เด็กในชุมชน คือ นักเรียนที่มีภูมิลำเนาในชุมชนท้องถิ่นของอำเภอหนองสองห้อง ซึ่งกำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาบริบทของการส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาของโรงเรียนและครอบครัว

4.3 การพัฒนาศักยภาพพหุปัญญา คือ การที่คณะครูของกลุ่มเป้าหมายและคณะวิจัยได้พัฒนา กิจกรรมพร้อมสื่อที่เกี่ยวข้องกับพหุปัญญา 6 ด้านแล้วจัดทำเป็นคู่มือแล้วนำไปจัดกิจกรรมให้นักเรียน ในชั่วโมง “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน” ณ ศูนย์ส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญา

4.4 ตามอรรถาธิบาย หมายถึงการปฏิบัติหรือการดำเนินการตามความสะดวกหรือเหมาะสมกับ เวลาและความสนใจในการเลือกกิจกรรมของผู้ปฏิบัติและผู้เข้ารับการฝึก

4.4 ระบบการพัฒนาศักยภาพพหุปัญญาของเด็กในชุมชนตามอรรถาธิบาย หมายถึง การออกแบบ การบริหารจัดการตั้งศูนย์ส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญา และการจัดระบบการดำเนินงานศูนย์

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้รับรู้สภาพบริบทของครอบครัวและโรงเรียนที่เอื้อหรือบั่นทอนประสบการณ์
- 2) ได้เครื่องมือประเมินแบบศักยภาพพหุปัญญาที่จะเป็นเครื่องมาตรฐานในการศึกษาศักยภาพ พหุปัญญาของประชากรเด็กไทย
- 3) ได้หลักสูตรในการฝึกอบรมครูและผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาของเด็กใน ชุมชนตามอรรถาธิบาย
- 4) เกิดศูนย์ส่งเสริมศักยภาพพหุปัญญาตามอรรถาธิบาย ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาที่เกิดจากการร่วมมือของชุมชนกับสถานศึกษา โดยจะมีสถานที่จัดไว้โดยเฉพาะ โรงเรียนมี บรรยากาศที่เอื้อโดยประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลาย สำหรับนักเรียนเข้ามาศึกษาและเรียนรู้ด้วย ตนเอง
- 5) เด็กในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีศักยภาพพหุปัญญาสูงขึ้น
- 6) ได้มีรูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยขอนแก่นและโรงเรียนเพื่อการพัฒนาการ เรียนรู้ของเด็กในชุมชนที่เป็นแนวทางสำหรับองค์กรที่คล้ายคลึงกันนำไปประยุกต์ใช้ได้

6. หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ โรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาอื่นๆ
- 2) องค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 3) ภาคเอกชน ได้แก่ ครอบครัว ผู้ปกครอง เป็นต้น